



ПОЗАУРОЧНИЙ ЗАХІД З БІОЛОГІЇ

«Рослини України»

Мета: розширити знання учнів про різноманітність флори України, її значення в житті людини; навчити учнів розпізнавати багатства рідного краю, милуватися джерелом життя – природою; ознайомити учнів з рослинами-символами України; виховувати інтерес до пізнання навколишнього середовища, любов до природи та бережливе ставлення до неї; формувати національну свідомість, любов до Батьківщини.

Вступне слово . Життя на Землі виникло понад 3 млрд років тому. Поворотним моментом в еволюції органічного світу стала поява зелених рослин, здатних до фотосинтезу. У минулі епохи рослини брали участь у формуванні корисних копалин: вугілля, торфу, нафти, природного газу, горючих сланців. Завдяки рослинним організмам у природі відбувається біологічний кругообіг речовин. Вони регулюють газовий склад атмосфери, щорічно засвоюючи близько 20 – 30 млрд тонн вуглецю, синтезуючи при цьому близько 117 млрд тонн сухих органічних сполук. Зелені рослини є основними продуцентами органічної речовини, яка надходить у ґрунт.

Від давніх-давен людина використовує для своїх потреб багато видів рослин. Це й дрова для вогнища, і матеріал для будівництва. З рослин вона виготовляла різноманітні знаряддя праці, побутові речі, ритуальні прикраси, корм; збирала рослини, їх корені й плоди для харчування та лікування.

Символи України

Майже у всіх народів є улюблені **рослини-символи**, обереги. У канадців – клен, у росіян – берізка, у японців – хризантема, а в нас – калина, верба, тополя, вишня, дуб.

Правду каже українське прислів'я: «Без верби і калини нема України».

В українського народу в особливій пошані багато рослин: не можна уявити собі двору, де б не ріс кущ калини; садили вербу, тополя, вишню і, звичайно, прикрашали садибу квітами – барвінком, мальвами, чорнобривцями, соняшником, червоною рутою.

Калина – споконвічна і вірна супутниця нашого життя і побуту. Калина і Україна нероздільні. Калина – це символ. Її шанують за пишну вроду і цілющі властивості. Немає, мабуть, такого села у нашій країні, де б не росла, не рум'яніла червоними ягодами аж до самої зими, калина. Був такий звичай – біля новозбудованої хати обов'язково висаджували кущ калини. При народженні дівчинки саджали калину, щоб була вона вродлива і мала щасливу долю. А чому калина має таку назву? Ось як про це розповідає легенда.

З давніх-давен жила в одному селі привітна й чарівна дівчина. Звали її Калинкою. Люди любили і поважали її за добре серце. Калинка часто ходила в ліс. Якось весною викопала вона в лісі тонюсіньке стебельце та посадила його. А щоб воно прийнялося, дівчинка аж від своєї хати носила воду з криниці та поливала його. І почав розростатися великий кущ. Іде якось подорожній, стомився та й сів перепочити під кущем: «Дякую тим роботящим рукам, що кущ посадили!». А кущ враз уклався білим цвітом. Осипався цвіт, а замість нього – ягоди червоні, як намистинки виблискують.

Прийшла Калинка до свого куща, а кущ нахилився до неї і шепоче: «Це на згадку про твоє добре серце. А щоб люди тебе не забували, подаруй мені своє ім'я, Калинко!». Так і з'явилася назва цієї рослини-куща.

Символом України є також **верба**. Своїм корінням верба скріплює стрімкі береги та греблі, красується обабіч дороги. Верби над ставом – традиційна прикмета українського села.

Гляньте на неї ранньої весни, коли ще всі дерева стоять голі – вона вже вкрита ніжними, молоденькими листочками. А через кілька днів зацвітає запашним жовтим цвітом.

Верба – дерево цілюще. Настій з кори знижує температуру, його вживають у разі грипу, вірусних інфекцій. З вербової кори в першій половині 19 століття було видобуто саліцилову кислоту.

У язичницькі часи наші предки вірили, що вона охороняє людей та їх житло від злих духів. Слов'яни вважали вербу символом родинного вогнища.

Відомо, що нема кращого матеріалу для плетіння, ніж вербова лоза. З гнучкої і легкої вербової сировини виготовляють музичні інструменти – кобзи та бандури.

Там, де мало води, верба не росте. Тому у давнину вона вказувала людям, де можна знайти воду. «Де срібліє вербиця, там здорова водиця», – промовляє прислів'я.

Тополя – також символ рідної землі. Тополю широко використовують в озелененні міст. Вона містить і виділяє фітонциди, тому під тополею легко дихати. Вона є прекрасним фільтром – затримує близько 30 кг пилу і сажі за літо. Деревина м'яка, легка, біла, її використовують у паперовому, сірниковому та фанерному виробництвах, у будівництві, для виготовлення штучного шовку тощо.

Вишня, вишневі сади супроводжують наші оселі хтозна й відколи, немов тут і батьківщина цього чудового дерева.

Наші предки-слов'яни зустрічали Новий рік з квітучою вишнею. Незадовго до свята діжку, у якій росло деревце, вносили в хату. В теплі дерево вкривалося ніжним біло-рожевим цвітом.

Дуб не дарма називають патріархом наших лісів, символом здоров'я, сили, мужності. Деревина дуба дуже тверда, важка, стійка проти гниття; використовується у суднобудуванні, меблевій промисловості, йде на виготовлення шпал.

Доживає дуб до 300-400 років і більше. В Україні відомий дуб віком 700 років (обхват стовбура у нього 6,3 м), росте на Запоріжжі.

Вінок для України

Український народ завжди славився працелюбством, тому хати завжди потопали у зелених садах та веселому буянні квітів. Мальви, чорнобривці, волошки, мак, півонії, м'ята, любисток, барвінок, соняшник за тином – ось далеко не повний перелік квітів, що прикрашали нашу оселю, впліталися до дівочого віночка.

У сиву давнину квіти обожнювали, вважаючи, що цей досконалий витвір природи даровано людям від Бога. Від наших предків прийшов до нас гарний звичай – плести вінки. Є вінок лавровий – для переможців, терновий, як символ страждання, вінок український, як символ молодості і кохання.

Немає України без **чорнобривців**, які милують око до сивих морозів. Це квіти материнства, доброти, щедрості. Вони завезені до нас із Мексики. Оспівані у піснях, вони стали символом українського села.

Соняшник упевнено і надійно увійшов у природу нашого краю. Коли і звідки з'явився соняшник? Його батьківщина – далека Мексика. «Квітка сонця» – під такою

поетичною назвою вперше з'явилася рослина з яскраво-жовтим суцвіттям в Європі 1510 року – її привезли в Іспанію на одному з кораблів. В Україні соняшник з'явився у 17 столітті. Минуло багато років, поки люди дізналися, що це цінна олійна культура.

Волошки сині у стародавні часи завезені в наш край із зерном пшениці із середземноморських країн. Тепер вже не можна з впевненістю назвати батьківщину волошок, настільки переплуталися стежки, якими вони мандрують з пшеницею і житом багато віків.

У Північну Америку вперше волошки сині були завезені з Європи як декоративні квіти. Зокрема, це підтверджує одна з назв, що закріпилася за волошками на Американському континенті – французька гвоздика.

Дуже поширені волошки в посівах зернових. У деяких місцевостях їх тепер так і називають – «квітка хлібів» або «житня волошка». Народна мудрість говорить: «Де волошка, там хліба трошки».

Разом із зерном пшениці, як і волошки, у стародавні часи був завезений **мак самосійка**. Він супроводжує посіви зернових, але до певної кліматичної межі. Вважають, що квітка маку постала, як символ поєдинку любові та ненависті. Червоні пелюстки – це любов, а чорна середина – ненависть. Квітки маку – символ печалі і туги, водночас надії на краще.

Барвінок – символ краси, символ безсмертя. Здавна вважалося, що рослина дарує дівчині вроду. Барвінок – невід'ємна ознака української землі. А звідки ж взялася назва «барвінок»? Згідно з легендою ця рослина, коли ще не мала своєї назви, дуже заздрила запашній фіалці, бо та вже була у великій пошані серед людей. І тоді вона звернулася до богині Флори, щоб та подарувала їй аромат, людську любов і красу. Однак богиня дала їй лише гучну та урочисту назву «віночок», що означає «перемога».

Існують різні повір'я, що ця рослина оберігає від нечистих сил та чаклунства. Барвінок вішали над дверима й вікнами, щоб злі духи не проникали в дім. Вінки з барвінку одягали на злочинців, яких вели на страту, щоб таким чином відігнати нечисту силу.

Не менш цінною в народі вважали **ромашку**. Скромну, милу і чисту ромашку вплітали у традиційні українські віночки, коли освячували їх у церкві. Люди переконалися, що вона приносить не лише здоров'я і заспокоює серце, але є символом доброти і ніжності.

Не менш ніжною квіткою вважають і **лілею**. Рослини ці відомі у різних місцевостях. З сивої давнини дійшли до нас легенди, міфи, перекази про цю рослину. Так, наприклад, у одному давньогрецькому міфі розповідається про те, що на цю чудову квітку перетворилася одна з прекрасних німф, щоб таким чином врятуватися від загибелі з вини Геракла.

Всім відома **конвалія** – чарівна лісова красуня з біленькими дзвіночками на довгій стеблині. Квіткою ніжності, радості і любові називають білосніжну конвалію, пахощі якої розливаються далеко. Часто сріблясті дзвіночки конвалії називають весняними вісниками, адже зацвітають вони, коли оживає природа.

Ще в стародавні часи поети оспівували **нарцис**. Існує, наприклад, легенда, що юнак Нарцис постійно милувався своїм відображенням у воді, за що й був покараний – перетворений у квіткову рослину. Променисті квітки нарциса трішки нахилені і складається враження, ніби вони своїми жовтуватими оченятами розглядають себе у воді.

Квіти, як люди, щедрі на добро. В середні віки **півонія** була відома як чудодійна лікарська рослина. І свою назву отримала вона в честь Пеона – учня і послідовника лікаря давнини Ескулапа. В наш час півонія – виключно декоративна квіткова

рослина. У народних піснях, висловах вродливу жінку часто порівнюють з розквітлою півонією.

Мабуть, найбільше з усіх квітів художники люблять **бузок**. Він не лише стійкий проти засух і морозів, а й проти промислових газів. Його листки затримують пилу в три рази більше ніж листки тополі або липи. Окрім того, вони мають ще й бактерицидні властивості.

Гра «Відгадай рослину»

1. Настій коренів цієї рослини підвищує життєвий тонус. Рослина любить рости у вологому лісовому затишку і не любить прямих сонячних променів. Хороші лікувальні властивості мають старі корені, вік яких інколи досягає 100 років. Назва рослини перекладається як «людина-корінь».**(женьшень)**
2. Препарати, виготовлені з трави цієї рослини, лікують серцеві хвороби. Вона має цілюще кореневище, але ягоди рослини отруйні. Наукова назва походить від грецьких слів «долина», «лілія» і «та, що цвіте в траві».**(конвалія)**
3. Цю квітку назвали на честь одного з богів. Сік з її недозрілого плоду може стати причиною смерті. Розтерши насіння й розвівши водою, одержують молочко, яке лікує запалення легень.**(мак)**
4. З пелюсток цієї рослини одержують ефірну олію. Краплина цієї рідини знеболює краще, ніж ефір, угамовує зубний біль, лікує шкірні хвороби. Її дика родичка теж відома в медицині. Плоди її багаті на вітамін С.**(троянда)**
5. Препарати, виготовлені з цієї рослини, використовують як чудодійний засіб від кашлю, у разі захворювання органів дихання. Вона вирізняється серед інших рослин відмінністю верхньої та нижньої поверхонь листка.**(мати-й-мачуха)**
6. З лікувальною метою використовують кору й плоди цієї рослини. Відвар кори й плодів п'ють у разі простудних захворювань. Ягоди рекомендують вживати людям, які мають високий кров'яний тиск.**(калина)**
7. Рослина може перемагати зубний біль, добре знищує мікробів, але після вживання довго зберігає запах. Позбутися його можна, пожувавши корінь петрушки. У великій кількості рослину додавали в їжу гладіаторам у Давньому Римі для зміцнення їх організму.**(часник)**

МИ бачимо, з якою пошаною наш народ ставився до кожної рослини. Ми повинні вчитися у своїх предків цінувати природу, тому що є її часткою.

